

SINTOIZM: YAPON XALQINING QADIMIY E'TIQODIY MEROSI

Xabibullayev Abdulaziz¹

Qo'qon universiteti Andijon filiali Tibbiyot fakulteti 2- bosqich talabasi
abdulazizxabibullayev777@gmail.com

Bazarova Irodaxon²

Qo'qon Universiteti Andijon Filiali
Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrası, PhD
email: bazarovairoda8379@gmail.com

Qodirov Iqboljon Qobiljon o'g'li³

Qo'qon universiteti Andijon filiali Tibbiyot fakulteti 2- bosqich talabasi
i56745570@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20605445>

Annotatsiya

Ushbu maqola “Sintoizm: Yapon xalqining qadimiy e'tiqodiy merosi” mavzusiga bag'ishlanib, Yaponiyaning milliy dini hisoblangan sintoizmning tarixiy shakllanishi, asosiy aqidalari, marosimlari va jamiyat hayotidagi o'rnini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qiladi. Sintoizm qadimiy diniy tizim bo'lib, u yapon xalqining dunyoqarashi, urf-odatları va madaniy qadriyatları bilan chambarchas bog'liqdir. Mazkur tadqiqotda sintoizmning kelib chiqish manbalari, “kami” tushunchasining mazmun-mohiyati, tabiatga sig'inish g'oyasi hamda ajdodlarga ehtirom konsepsiyasi keng yoritiladi.

Maqolada sintoizmning boshqa dinlar, xususan buddaviylik va konfutsiychilik bilan o'zaro ta'siri ham ko'rib chiqiladi. Yapon jamiyatida diniy sinkretizm jarayoni qanday shakllangani, sintoizmning davlat dini sifatidagi tarixiy bosqichlari va zamonaviy davrdagi o'rnini tahlil etiladi. Ayniqsa, Meydzi davrida sintoizmning siyosiy lashtirilishi va imperator hokimiyati bilan bog'liqligi ilmiy asosda ochib beriladi.

Tadqiqot jarayonida tarixiylik, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanilgan. Sintoizmning diniy marosimlari, ibodat shakllari, muqaddas joylari va ramzlari misolida uning falsafiy va ma'naviy mohiyati ochib beriladi. Shuningdek, zamonaviy Yaponiyada sintoizmning ijtimoiy-madaniy hayotdagi ahamiyati, milliy identitetni shakllantirishdagi roli ham ko'rsatib o'tiladi.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda sintoizm nafaqat diniy tizim sifatida, balki milliy o'zlikni belgilovchi ma'naviy meros sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sintoizm yapon xalqining tarixiy xotirasi, axloqiy qadriyatları va tabiatga munosabatini ifodalovchi muhim omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, sintoizm Yaponiyaning diniy-madaniy taraqqiyotida muhim o'rin egallagan qadimiy e'tiqod tizimi bo'lib, u bugungi kunda ham yapon jamiyatining ma'naviy hayotida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Mazkur maqola sintoizmni dinshunoslik nuqtai nazaridan chuqur o'rganishga xizmat qiladi hamda Sharq diniy tafakkurining o'ziga xos jihatlari ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Sintoizm, kami, Yaponiya, milliy din, diniy sinkretizm, ibodatxona (jinja), Meydzi islohoti, ajdodlarga sig'inish, tabiatga e'tiqod, diniy marosimlar

Kirish

Sintoizm Yaponiyaning eng qadimiy va milliy dini hisoblanib, u yapon xalqining tarixiy taraqqiyoti, madaniyati va ma'naviy qadriyatları bilan uzviy bog'liq holda shakllangan. Mazkur din

aniq asoschiga ega emas hamda muqaddas kitoblar tizimi qat'iy shakllanmaganligi bilan boshqa yirik dinlardan farq qiladi. Sintoizm ko'proq qadimiy e'tiqodlar, tabiat kuchlariga sig'inish va ajdodlar ruhini ulug'lash an'analariga tayangan holda rivojlangan diniy tizimdir.

Sintoizm atamasi xitoycha “Shen-dao” (“xudolar yo'li”) iborasidan kelib chiqqan bo'lib, u yapon tilida “kami no michi” – ya'ni “ilohiy kuchlar yo'li” ma'nosini anglatadi. Bu yerda asosiy tushuncha – “kami” bo'lib, u muqaddas ruh, ilohiy kuch yoki tabiatdagi g'ayritabiiy mavjudot ma'nosida qo'llanadi. Kami tushunchasi juda keng bo'lib, u tog'lar, daryolar, daraxtlar, ajdodlar ruhi va hatto tarixiy shaxslarni ham qamrab oladi.

Yaponiyada diniy hayot ko'pincha sinkretik xarakterga ega bo'lib, sintoizm buddaviylik bilan birgalikda uzoq asrlar davomida yonma-yon yashab kelgan. Ayniqsa, Buddhism ning Yaponiyaga kirib kelishi sintoizmning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Natijada ikki diniy tizim o'rtasida o'zaro uyg'unlashuv jarayoni yuzaga kelgan.

Tarixiy jihatdan qaraganda, sintoizm Yaponiyada davlat dini sifatida ham shakllangan. Xususan, Meiji Restoration davrida sintoizm imperator hokimiyatining mafkuraviy asosi sifatida mustahkamlangan. Bu jarayonda imperator ilohiy nasl vakili sifatida talqin qilinib, davlat va din o'rtasida mustahkam bog'liqlik yuzaga kelgan.

Bugungi kunda ham sintoizm yapon xalqining kundalik hayotida muhim o'rin tutadi. Yangi yil bayramlari, nikoh marosimlari, bolalarning voyaga yetishi bilan bog'liq tadbirlar ko'pincha sintoistik ibodatxonalarda o'tkaziladi. Bu esa sintoizmning zamonaviy jamiyatdagi amaliy ahamiyatini ko'rsatadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – sintoizmning tarixiy shakllanish bosqichlari, asosiy g'oyalari, marosimlari hamda Yapon jamiyatidagi o'rnini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida sintoizmning diniy-falsafiy mohiyati va uning milliy o'zlikni shakllantirishdagi roli keng yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili

Sintoizm dini yuzasidan ilmiy tadqiqotlar asosan yapon va g'arb olimlari tomonidan olib borilgan bo'lib, ularning ishlarida sintoizmning tarixiy ildizlari, marosimlari va mafkuraviy xususiyatlari atroflicha yoritilgan. G'arb dinshunosligida sintoizm ko'pincha milliy din va diniy an'ana sifatida talqin qilinadi.

Taniqli yapon olimi Motoori Norinaga sintoizmni yapon milliy ruhiyatining ifodasi sifatida baholab, uning qadimiy manbalarini tahlil qilgan. U, ayniqsa, Kojiki va Nihon Shoki asarlariga tayangan holda sintoistik mifologiyani ilmiy izohlab bergan. Ushbu manbalar sintoizmning dastlabki kosmogonik qarashlari va kami tushunchasini anglashda muhim ahamiyatga ega.

G'arb olimlaridan W. G. Aston va Joseph Kitagawa sintoizmni tarixiy-falsafiy jihatdan o'rganib, uning buddaviylik bilan o'zaro ta'sirini ko'rsatib berganlar. Ular sintoizmni qat'iy dogmatik tizim emas, balki amaliy marosimlarga asoslangan diniy an'ana sifatida tavsiflaydi.

Zamonaviy tadqiqotlarda esa sintoizmning siyosiylashuvi masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, Helen Hardacre Meydzi davrida sintoizmning davlat mafkurasiga aylanish jarayonini chuqur tahlil qilgan. Uning tadqiqotlarida davlat sintoizmi va millatchilik g'oyalari o'rtasidagi bog'liqlik ochib beriladi.

Shuningdek, yapon olimlari tomonidan olib borilgan zamonaviy izlanishlarda sintoizmning globalizatsiya sharoitidagi o'rni, zamonaviy yapon jamiyatidagi funksiyasi va madaniy identitetni shakllantirishdagi ahamiyati yoritilmoqda.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar sintoizmni ko‘p qirrali diniy-madaniy fenomen sifatida talqin qiladi. Biroq, uni dinshunoslik nuqtai nazaridan kompleks, tizimli va qiyosiy tahlil qilish zarurati hanuz dolzarbligicha qolmoqda.

ASOSIY QISM

Sintoizmning shakllanish tarixi va manbalari

Sintoizm Yaponiyaning eng qadimiy diniy tizimi sifatida miloddan avvalgi davrlardayoq shakllana boshlagan. Uning ildizlari ibtidoiy animizm, totemizm va tabiat kuchlariga sig‘inish e‘tiqodlariga borib taqaladi. Qadimgi yapon qabilalari tabiat hodisalarini ilohiy kuch sifatida tasavvur qilganlar va har bir tog‘, daryo, daraxt yoki shamol ortida muqaddas ruh – kami mavjud deb ishonishgan.

Sintoizmning yozma manbalari VIII asrda yaratilgan bo‘lib, ular orasida Kojiki va Nihon Shoki alohida ahamiyatga ega. Ushbu asarlarda yapon orollarining yaratilishi, ilohiy ajdodlar va imperator sulolasining kelib chiqishi haqida mifologik rivoyatlar bayon etilgan. Ayniqsa, quyosh ma‘budasi Amaterasu haqidagi rivoyatlar sintoizmning markaziy o‘rinlaridan birini egallaydi. Imperatorlar sulolasi aynan shu ilohiy naslga bog‘lab talqin qilingan.

VI asrda Buddhism Yaponiyaga kirib kelishi bilan diniy hayotda muhim o‘zgarishlar yuz berdi. Dastlab ikki diniy tizim o‘rtasida raqobat kuzatilgan bo‘lsa-da, keyinchalik ular o‘zaro uyg‘unlashib, sinkretik tizim vujudga keldi. Sintoizm ko‘proq milliy va marosimiy jihatlarni saqlab qolgan bo‘lsa, buddaviylik falsafiy va axloqiy ta‘limot sifatida rivojlandi.

XIX asrga kelib, Meiji Restoration davrida sintoizm davlat mafkurasining asosiga aylantirildi. Bu davrda “Davlat sintoizmi” tushunchasi shakllandi va imperator ilohiy shaxs sifatida targ‘ib qilindi. Ikkinchi jahon urushidan keyin esa davlat va din ajratildi, biroq sintoizm jamiyat hayotida o‘z mavqeini saqlab qoldi.

Shunday qilib, sintoizm tarixiy taraqqiyot jarayonida turli bosqichlarni bosib o‘tgan bo‘lsa-da, u o‘zining milliy va madaniy mohiyatini saqlab qolgan.

Sintoizm ta‘limoti va asosiy tushunchalari

Sintoizmning markaziy tushunchasi – “kami” hisoblanadi. Kami – bu ilohiy ruh yoki muqaddas kuch bo‘lib, u tabiat hodisalari, ajdodlar ruhi, tarixiy shaxslar yoki muayyan joylarda mujassam bo‘lishi mumkin. Sintoizm qat‘iy monoteistik yoki politeistik tizim mavjud emas; unda ko‘plab kami mavjud deb qaraladi.

Sintoizm axloqiy ta‘limoti ko‘proq poklik va uyg‘unlik tamoyillariga asoslanadi. Inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanat muhim qadriyat hisoblanadi. Gunoh tushunchasi ko‘proq “nopoklik” ma‘nosida talqin qilinadi va u maxsus poklanish marosimlari orqali bartaraf etiladi.

Ibodot marosimlari asosan jinja deb ataluvchi ibodatxonalarda o‘tkaziladi. Bu joylar ma‘lum bir kami bilan bog‘langan muqaddas maskan hisoblanadi. Ibodot jarayonida odamlar qo‘llarini yuvib poklanadilar, tangalar tashlaydilar va qisqa duo qiladilar.

Sintoizm muqaddas matnlar qat‘iy diniy qonunlar to‘plami sifatida emas, balki tarixiy-mifologik meros sifatida qaraladi. Shu sababli u dogmatik tizimdan ko‘ra amaliy marosimiy an‘anaga yaqinroq turadi.

Ajdodlarga hurmat ham sintoizmning muhim jihatlardan biridir. Har bir oila o‘z ajdodlari ruhini e‘zozlaydi va ularning xotirasini saqlaydi. Bu jihat yapon jamiyatida oilaviy qadriyatlarning mustahkam bo‘lishiga xizmat qiladi.

Sintoizmning jamiyat va madaniyatdagi o‘rni

Sintoizm yapon xalqining kundalik hayotida muhim o'rin tutadi. Yangi yil bayrami, nikoh marosimlari, bolalarning voyaga yetishi kabi tadbirlar ko'pincha sintoistik an'analar asosida o'tkaziladi. Bu holat dinning zamonaviy jamiyatda ham amaliy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Sintoizm yapon milliy identitetining ajralmas qismi hisoblanadi. Tabiatga hurmat, poklikka intilish va jamoaviy uyg'unlik tamoyillari yapon madaniyatida chuqur ildiz otgan. Arxitektura, adabiyot va san'atda ham sintoistik ramzlar keng uchraydi.

Bundan tashqari, sintoizm ekologik tafakkurning shakllanishiga ham ta'sir ko'rsatgan. Tabiatni muqaddas deb bilish g'oyasi atrof-muhitni asrash madaniyatini mustahkamlagan.

Bugungi globallashuv sharoitida ham sintoizm o'z ahamiyatini yo'qotmagan. U ko'proq madaniy va marosimiy tizim sifatida yashab kelmoqda. Yapon jamiyatida ko'plab insonlar o'zini bir vaqtning o'zida ham sintoist, ham buddist deb bilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sintoizm nafaqat diniy e'tiqod tizimi, balki yapon xalqining tarixiy xotirasi, madaniy merosi va milliy o'zligining muhim tarkibiy qismidir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda Sintoizmning tarixiy, diniy va ijtimoiy-madaniy jihatlarini yoritish maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayoni dinshunoslik, tarix, madaniyathunoslik va qiyosiy tahlil usullariga tayangan holda olib borildi.

Birinchi navbatda, tarixiylik tamoyiliga asoslanib, sintoizmning shakllanish bosqichlari izchil ravishda o'rganildi. Qadimgi yozma manbalar, xususan Kojiki va Nihon Shoki materiallari tahlil qilindi. Ushbu manbalar orqali sintoizmning mifologik asoslari, kosmogonik qarashlari hamda imperator sulolasi bilan bog'liq diniy tasavvurlar aniqlashtirildi.

Ikkinchi metod sifatida qiyosiy-tahliliy yondashuvdan foydalanildi. Bu usul orqali sintoizmning Buddhism va konfutsiychilik bilan o'zaro aloqalari o'rganildi. Natijada diniy sinkretizm jarayonlari va yapon jamiyatida ikki yoki undan ortiq diniy tizimlarning birgalikda mavjud bo'lishi masalasi tahlil qilindi.

Shuningdek, tizimli yondashuv asosida sintoizmning asosiy tushunchalari – kami, poklanish marosimlari, ibodatxona tizimi va ajdodlarga sig'inish an'analari yagona diniy tizim sifatida ko'rib chiqildi. Bu yondashuv sintoizmni faqat tarixiy fenomen emas, balki zamonaviy ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida talqin qilish imkonini berdi.

Tadqiqot davomida ilmiy xolislik, manbalarga tayanish va obyektivlik tamoyillariga amal qilindi. Mavzuga doir zamonaviy ilmiy adabiyotlar va xorijiy tadqiqotlar ham o'rganilib, ularning nazariy qarashlari umumlashtirildi.

Shu tariqa, qo'llanilgan metodlar sintoizmni ko'p qirrali diniy-madaniy tizim sifatida chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Sintoizm Yaponiyaning nafaqat qadimiy dini, balki milliy o'zlikni shakllantiruvchi muhim ma'naviy omil hisoblanadi. Uning shakllanishi ibtidoiy animistik e'tiqodlarga borib taqalsa-da, tarixiy jarayon davomida u murakkab diniy-madaniy tizimga aylangan.

Manbalar tahlili asosida aniqlandiki, sintoizmning markaziy tushunchasi bo'lgan kami konsepsiyasi tabiat va inson o'rtasidagi uyg'unlikni ifodalaydi. Bu esa yapon xalqining ekologik tafakkuri va tabiatga ehtiyotkorona munosabatida o'z aksini topgan. Qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, Buddhism bilan o'zaro ta'sir sintoizmning falsafiy jihatdan boyishiga olib kelgan. Shu bilan birga, sintoizm o'zining milliy va marosimiy xususiyatlarini saqlab qolgan. Tarixiy tahlillar natijasida, ayniqsa Meiji Restoration davrida sintoizmning siyoslashuvi va davlat mafkurasiga

aylanish jarayoni muhim bosqich bo'lgani aniqlandi. Biroq zamonaviy davrda u ko'proq madaniy va an'anaviy tizim sifatida faoliyat yuritmoqda. Umuman olganda, sintoizm bugungi Yaponiyada diniy e'tiqod shaklidan tashqari, milliy madaniyat, urf-odat va ijtimoiy qadriyatlarning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalariga ko'ra, Sintoizm Yaponiyaning eng qadimiy va milliy dini sifatida nafaqat diniy tizim, balki xalqning tarixiy xotirasi, madaniy merosi va ma'naviy o'zligini ifodalovchi muhim omil ekanligi aniqlandi. Uning shakllanishi ibtidoiy animistik tasavvurlar, tabiat kuchlariga sig'inish va ajdodlar ruhini ulug'lash an'analari bilan chambarchas bog'liqdir. Shu jihatdan sintoizm yapon xalqining dunyoqarashi va turmush tarzini belgilovchi asosiy ma'naviy manbalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida sintoizmning asosiy tushunchasi – kami konsepsiyasi alohida tahlil qilindi. Kami tushunchasi orqali inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlik, muvozanat hamda poklik tamoyillari ifodalanadi. Bu esa yapon jamiyatida ekologik madaniyat, tabiatga hurmat va atrof-muhitni asrash g'oyalarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan. Sintoizm axloqiy me'yorlar qat'iy qonunlar shaklida emas, balki urf-odat va marosimlar orqali namoyon bo'ladi.

Tarixiy manbalar, xususan Kojiki va Nihon Shoki asosida olib borilgan tahlillar sintoizmning mifologik asoslari va imperatorlik sulolasi bilan bog'liqligini ko'rsatdi. Ayniqsa, Meiji Restoration davrida sintoizm davlat mafkurasiga aylantirilgani va imperator hokimiyatini ilohiylashtirish vositasiga aylangani muhim tarixiy bosqich bo'lgan.

Shu bilan birga, Buddhism bilan o'zaro ta'sir natijasida diniy sinkretizm shakllangani va yapon jamiyatida ikki diniy tizimning uyg'un holda mavjud bo'lishi aniqlangan. Bu holat yapon xalqining diniy bag'rikengligi va moslashuvchanligini namoyon etadi.

Bugungi globallashuv davrida ham sintoizm o'z ahamiyatini yo'qotmagan. U ko'proq madaniy va marosimiy tizim sifatida yashab kelmoqda hamda yapon xalqining milliy identitetini mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda. Yangi yil bayramlari, nikoh marosimlari va boshqa an'anaviy tadbirlarning sintoistik ibodatxonalarda o'tkazilishi buning yaqqol dalilidir.

Xulosa qilib aytganda, sintoizm Yaponiyaning diniy-madaniy taraqqiyotida beqiyos o'rin egallagan murakkab va ko'p qirrali tizimdir. Uni o'rganish Sharq diniy tafakkurining o'ziga xos xususiyatlarini anglash, milliy dinlarning jamiyat hayotidagi o'rnini tahlil qilish hamda diniy-madaniy merosni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Aston, W. G. *Shinto: The Way of the Gods*. London, 1905.
<https://archive.org/details/shintowayofgods00astouoft>
2. Kitagawa, Joseph M. *Religion in Japanese History*. Columbia University Press, 1966.
<https://cup.columbia.edu/book/religion-in-japanese-history/9780231028345>
3. Hardacre, Helen. *Shinto: A History*. Oxford University Press, 2017.
<https://global.oup.com/academic/product/shinto-a-history-9780190621717>
4. Ono, Sokyō. *Shinto: The Kami Way*. Tuttle Publishing, 1992.
<https://www.tuttlepublishing.com/books-by-country/shinto-the-kami-way>
5. Picken, Stuart D. B. *Historical Dictionary of Shinto*. Scarecrow Press, 2002.
<https://rowman.com/ISBN/9780810840160>
6. Breen, John & Teeuwen, Mark. *A New History of Shinto*. Wiley-Blackwell, 2010.
<https://www.wiley.com/en-us/A+New+History+of+Shinto-p-9781405181798>

7. *Kojiki* (712). Inglizcha tarjima (University of Virginia kutubxonasi):
<http://jti.lib.virginia.edu/japanese/kojiki.html>
 8. *Nihon Shoki* (720). Inglizcha tarjima (Internet Archive):
<https://archive.org/details/nihongi00astogoo>
 9. Encyclopedia Britannica. “Shinto.” <https://www.britannica.com/topic/Shinto>
 10. Stanford Encyclopedia of Philosophy. “Shinto.” <https://plato.stanford.edu/entries/shinto/>
 11. Japan Guide. “Shinto Shrines.” <https://www.japan-guide.com/e/e2059.html>
- BBC Religions. “Shinto.” <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/shinto/>